

HEKA LÁSZLÓ

Közös hőseink

A horvát történelem szerves része a magyarnak, éppúgy ahogy a 900 éves közös államiság során a horvát hősök, szentek, tudósok, művészek egyben magyarok is voltak. Elég csak megemlékezni Corvin Mátyás korszakára, amikor a magyar udvarban a dalmáciai horvát művészek zöme is ténykedett, sőt a politikai életben is számos horvát személyiség a legjelentősebb feladatokat látta el. A mohácsi vész előtti és utáni időszakban számos csatát közösen vívták meg a horvát nemzetiségű harcosok a mieinkkel együtt és a horvát vér a magyarral együtt folyt a harctéren a magyar (és horvát) állam megvédéséért. Brodarich István (Stjepan Brodarić), Fráter György (Juraj Utišenić), Dudics András (Andrija Dudić), Statileo János (Ivan Statilić), Janus Pannonius (Ivan Česmički), Verancsics Antal és Faust (Antun i Faust Vrančić), valamint a Draskovich, (Drašković), Frangepán (Frankopan), Zrínyi (Zrinski), Grassalkovich (Grašković), Festetich (Feštetić), Patachich (Patačić), Keglevich (Keglević), Kolonich (Kolonić), illetve Erdődy, Batthyány, Esterházy stb. családok egyaránt horvátnak és magyarnak tekintendők, holott természetesen az Erdődyék, Batthyányék vagy Esterházyék magyarságát senki sem vonja kétségbe. Természetesen a közös múltunkhoz tartozik Jellasics József báró is, aki ugyan a magyar állam szempontjából negatív hősként szerepel, míg a horvát történettudomány „még keresi a helyét”.

Már Jellasics esetéből kiindulva tapasztalhatjuk, hogy a 816 éves közös múltunkban a sok jó mellett voltak periódusok, amikor a viszonyunk kevésbé volt felhőtlen. Azonban be kell vallani, hogy az 1848 évi eseményeket beszámítva a horvát és a magyar ember soha nem harcolt egymás ellen, hanem mindig csak együttesen a közös ellenséggel szemben. A délszláv állam idején a politikusok és a történetírók a magyar-horvát, és egyébként az egész monarchiabeli viszonyt minél sötétebb árnyalatban igyekeztek lefesteni, aminek természetesen ideológiai és politikai indíttatásai is voltak. A cél az volt, hogy az emberekkel „megértessék”: a délszláv állam „sokkal jobb megoldás”, mint amilyen a Monarchia volt. Eppen ezért a magyar-horvát, illetve osztrák-horvát konfliktusokat helyezték előtérbe, és ugyanakkor a „szerb-horvát testvériséget” szorgalmazták. Azonban e tevékenységben még – az amúgy délszláv gondolkodású – Jellasics báró is nemkívánatos személynek tűnt. Amikor 1949-ben egy éjszaka során elszállították a zágrábi főtérről (Jellasics-platz volt évtizedekig a neve) Jellasics többmázsás lovasszobrát a jugoszláv karhatalmi szervek, még népszerűbbé tették a bánt, aki már nem csak a Horvátország egyesítésének élharcosa, hanem a kommunizmus- és a Jugoszlávia-ellenesség szimbóluma is lett. Természetesen ő egyik sem lehetett ezek közül, de a nép emlékezetében – Zrínyi és Frangepán család mellett – ő lett a horvát függetlenség jelképe.

A török veszély árnyékában

A kereszténységet a horvátok a szlávok közül talán elsőként vették föl, amiben jelentős szerepe volt a frank hittérítőknak. A horvát hisztóriográfiában hivatkoznak arra a 680-ban a Szentszékkal megkötött háborúellenes szerződésre, amelyben meg-

ígérték a pápának, hogy elsőként senki ellen nem kezdeményeznek háborút, és hogy támadó hadjáratban soha nem vonulnak, csakis a saját területeiket védelmezik. Erről tanúskodik VII. Konstantin bizánci császár is, aki azt írta, hogy a Szentatya megáldotta a horvátokat. Mégis, kénytelenek voltak gyakran harcolni a határaik megvédése érdekében.

Az őshazájukban, az egykori római tartományban, Dalmáciában Velencével folytattak komoly harcokat, majd amikor a 15. században Luxemburgi Zsigmond király beleegyezett, hogy az Adriai-tenger keleti partját a Velencei Köztársaság uralja, a horvát földeket újabb veszély fenyegette. A Balkáni-félszigetre ugyanis betört a török, és Szerbiát, majd Bosznia-Hercegovinát meghódítva pusztító hadjáratokat folytatott Horvátországban is. A buzgó katolikus horvátok elhagyták a török által megszállt területeket (Horvátország egyes területeit és Bosznia-Hercegovinát). A bosnyák ferencesek vezette néptömeg nem volt hajlandó áttérni az iszlám vallásra, inkább elmenekült, és otthonra előbb Horvátország szabad területein, majd miután azokon is utolérte őket a török, Dél-Magyarországon letek. Szabadka, Baja és Szeged városokban telepedtek le, és Szegeden például a „négy szegedi nemzet” egyikét képezték.¹

Amikor 1453-ban a török elfoglalta Konstantinápolyt, Calisto pápa keresztény hadjáratra hívta fel a keresztény nemzeteket. A horvátok a magyarokkal azonos oldalon harcolva kivették a részüket a harcmezőn. 1456 júliusában Nándorfehérvárban a keresztények fényes győzelmet arattak a 150 ezer fős török sereg fölött. Szent Kapisztrán János ferences atya vezetése alatt nagyszámú horvát katona szerepelt a védőseregben. Ivan Kapistran (Giovanni da Capestrano) 1456-ban halt meg Újlakon, a mai horvátországi Ilok városának kolostorában, és ott is temették el. Ezért a horvátok részben saját szentjüknek is tekintik.

A török elleni harcok főleg a 16. és 17. században voltak, amikor a horvátok számtalan várat és falut veszítettek el. Nem csoda, hogy ezt a két évszázadot olykor „duo plorantes saecula Croatiae”-nek („Horvátország két siralmas évszázada”) nevezik a horvátok. A legnagyobb csapás a horvátokat 1493-ban érte, amikor a korbáviai mezőn – Derencsényi Imre horvát bán vezetése alatt – elvérzett a horvát nemesség színe-java. A csatában a Jakub pasa vezette sereg diadalmaskodott, a horvát részről elesett tízezer harcos, még háromezren – Derencsényi bánnal együtt – fogságba estek, és gyalog kényszerültek menni Konstantinápoly felé, ahol a bán egy idő után meghalt. A csatáról mindössze kétezren menekült el a horvátok közül. A török krónikás megjegyezte, hogy ezúttal a törökök kevés horvátnak vágták le a fejét, mert a szultán megígérte, hogy a fej helyett minden levágott orrért egy aranypénzt fizet.² Ha figyelembe vesszük Horvátország akkori csekély számú lakosságát (Dalmácia már a Velencei Köztársaság birtoka volt), akkor tapasztalhatjuk, valójában mekkora veszteség volt ez a vereség (és több mint tízezer férfi halála) a horvátok számára. A következő 100 évben a török ostromolta a horvát határokat, és a horvátok a magyarokkal együtt élethalálharcot vívtak együtt a határok megvédése érdekében, igaz, nem túl nagy sikerrel, egészen 1593-ig, amikor Sziszeknél a keresztény hadsereg győzelmet aratott. X. Leó (Giovanni Medici) pápa 1519-ben „Antemurale Christianitatis”-nak („a kereszténység előfala”) nevezte el Horvátországot, jelezve, hogy mekkora veszély fenyegeti egész Eu-

¹ Heka László: A szegedi dalmaták, Gold Press, Szeged, 2000., 90.

² Heka László (Ladislav Heka): Hrvatsko-Madžarski povijesni kalendar, Croatica, Budapest, 2001. 171–172.

rópát. A közel 400 évig elhúzódó törökellenes harcokban kitűnt számtalan horvát harcos, de ezek közül néhány nevet megőrkített a horvát és a magyar történelem egyaránt. Erdemes egyebek közt megemlíteni Marko Skoblić nevét, aki Zimony védőjeként tűnt fel. Őt a törökök megkötözték, majd vad elefánt alá vetették, mert nem volt hajlandó törökké válni és meghódolni a szultán előtt. A zenggi kapitány Petar Kružić, aki 15 évig hősiessé védte az ostromlott Klis várát, Jurisich Miklós főkapitány, aki 1532-ben 700 horvát harcosával megállította a Bécs felé haladó Szulejmán szultán 140 ezer katonáját, illetve Zrínyi Miklós (Nikola Šubić Zrinjski), aki 1542-ben megmentette 400 horvát katonájával Pestet, szintén említésre méltóak. Mégis a szigetvári hőstett az, amit a horvát és a magyar írók, művészek leginkább megőrkítettek műveikben. A 2500 fős horvát és magyar hősből álló Zrínyi Miklós (volt bán) vezette sereg Szigetvárnál megállította az Európa hódítására indult 100 ezer fős török sereget. A későbbiek során kitűnt Erdődy Tamás horvát bán, aki Sziszeknél vezette a horvát sereget, és nagy diadalt aratott. Ezzel a győzelemmel fordulóponthoz érkezett a török és a horvát–magyar sereg közötti háború. Ettől kezdve a keresztények egyre több sikert értek el a hadszíntéren. A felsoroltak közé kerül III. Draskovich János (Ivan Drašković) horvát bán, az egyetlen horvát, aki magyar nádori kinevezésben is részesült. A bán a „defensor Croatiae” elnevezést érdemelte ki. Zrínyi Miklós és Péter hőstettei közismertek, de nem maradnak le Karlovich János (Ivan Karlović), Keglevich Péter bán (Petar Keglević), Frangepán Kristóf (Krsto Frankopan), Lenkovics János tábornok (general Ivan Lenković), Orlovcsics Gergely kapitány (kapetan Grgur Orlovčić), Thalóczy Mátyás bán (Matko Talovac), gróf Zrínyi György (knez Juraj Zrinjski), Horváth Márk főparancsnok (zapovjednik Marko Horvat Stančić), Erdődy Péter bán, Marko Mesić, katolikus pap, fra Luka Ibrišimović ferences atya... sem.

Kjafija, török filozófus a „Nizam ul Alem” („A világ rendelete”) című művében megjegyzi a horvátokról, hogy kiváló harcosok, akik lenézik a gyávákat, és azt tanácsolja a törököknek, hogy tanulják meg tőlük a háborúzás művészetét, ha győztesek akarnak lenni. A harcművészet bemutatott hőstetteik miatt a horvát katonákat kedvelték az uralkodók. A harmincéves háború (1618–1648) során Richelieu bíboros kérésére Bonnet vitéz a horvát lovas katonákból egy külön francia könnyű lovas egységet hozott létre. XIII. Lajos francia király létrehozta a „Royal cravatos” nevű gárdát, amelyet horvát katonák alkottak. Nyakukban kendő volt, és éppen róluk kapta a nyakkendő (cravatt) a nevét. A XIX. század elején megalakult a „Regiments croats”. Marmont marsall jegyezte föl I. Napóleon császár szavait: „Soha nem voltak bátrabb és jobb katonáim” és „Horvátok a világon a legjobb harcosok. Ha 100 000 horvát katonám lenne, meghódítanám az egész világot”.

Íme tehát a legnagyobb horvát (és magyar) hősök sora:

BERISZLÓ PÉTER (Petar Berislavić)

Az egyik legjelesebb horvát család sarja volt. Trauban (Trogir) született és ott élte le a gyermekkorát, majd a papi pályát választotta, és szolgálatot Magyarországon kapott. Kanonok volt, majd a kalocsai érsek, illetve Jagello Ulászló nevében diplomáciai szolgálatot teljesített. 1509-ben veszprémi püspök, 1512-ben pedig várnai perjel lett, majd 1513-ban horvát báni kinevezést kapott. Teljes odaadással harcolt a török ellen, olyannyira, hogy még a birtokainak egy részét is eladta a sikeresebb védelem érdekében. Néhány fényes győzelmet aratott, ezért Európa-szerte tudomást szereztek róla, X. Leó pápa pedig személyesen megajándékozta megáldott karddal és paláttal. Egyéb-

ként a pápa volt az, aki támogatta pénzzel és imákkal a keresztények harcát, és Európa többi uralkodójától is kérte, hogy segítsenek a horvátoknak, de azok többnyire némák maradtak.

Beriszló Péter hét évig harcolt kisebb-nagyobb sikerrel. 1520 nyarán a török megtámadta a horvát határokat Una folyótól egészen a tengerig. Az egyik csatában 1520. május 20-án a horvát bán a 300 fős seregével szétkergette a 800 fős török sereget. Az üldözésük során a bán két katonájával a 60 fős török katonaság csapdájába esett, és hősi küzdelem után elesett. Néhány órával a halála után a pápa bíborossá nevezte ki, hiszen nem tudta, hogy Beriszló Péter ekkor már halott volt.

A horvát humanisták barátja és támogatója volt, így a horvát irodalom atya, Marko Marulić halálát követően megjegyezte, hogy a bán „elesett a hitetlenek kezétől, akiket korábban mindig legyőzött”.³

KRUZSICS PÉTER (Petar Kružić)

A zenggi kapitány és Klis várának parancsnoka már 1513-ban katonai szolgálatot teljesített. Beriszló Péter bán halála után Klisa várban a katonai parancsnoki tisztség mellett a civil hatalom is az ő kezében összpontosult. A hírnevét Klis várának közel 15 évig tartó sikeres védelmének köszönheti. A török számára ez a vár bevétele geostratégiaiilag volt fontos. 1524-ben Mustafa török vezér bekerítette Klist, amely az ivóvíz és étel nélkül maradván is sikeresen ellenállt. Ugyanis az ostrom előtt Kruzsics kapitány Zenggebe ment, és ott 1500 gyalogost és 60 lovas katonát toborzott. Csak éjszaka evezve a tengeren érkezett ez a legénység április 10-én Solinig, ahol partra szálltak, és Klis felé indultak. Teljes mértékben sikerült meglepniük a török sereget, és szétverték a több ezer fős török sereget. II. Lajos királyunk a hőstettért kitüntette Kruzsicsot, valamint a másik kapitányt, Orlovcsics Gergelyt, és nekik adományozta Breznica kastélyt (Kőrös vármegye).

A mohácsi vész után még nagyobb nyomás hárult Klis várára. A Habsburg-házi királyok arra kérték Kružićot, hogy irányítsa az életet a várban, és tartsa be a jószomszédi viszonyt a törökkel és a Velencével, akik a környező szárazföldet és a tengert is uralták. Ehelyett Kruzsics engedélyezte, hogy a kiéhezett legénysége időnként kalózként szerezzen magának élelmet, kifosztva a török vagy velencei hajókat. Az 1530-as években Kruzsics jelentős számú boszniai menekültet fogadott be a várba, és ezekből alakul ki majd a hírhedt „uskok” (beugró) csoport, akik egyre nagyobb területen élve rablótámadásokban vettek részt a területet megszálló törökök és velenceiek ellen. Hivatalosan ők Kruzsics katonái voltak, de mivel élelmet nem tudott biztosítani számukra, engedélyezte, hogy azok „találják fel magukat”. 1532-ben Kruzsics rövid időre elhagyta a várat, mire a török a velencei Niccolo Querini vezetésével elfoglalta azt, de Kruzsics Anconából 2000 fős seregből álló segítséggel hazatérve ismét visszaszerezte Klist. A vár egyébként VII. Kelemen és III. Pál pápák támogatását élvezte, olyannyira, hogy még Szulejmán szultán is kijelentette, hogy Klis „pápai város”.

1536. augusztus végén a nagy török sereg ismét körbezárta Klist, majd 1537 márciusában a vár segítségére érkezett Ferdinánd király háromezer fős német serege, valamint 700 olasz katona, akiket III. Pál pápa küldött. A kezdeti sikerek után Kruzsics kapitány vezette keresztény sereg mégis visszavonulásra kényszerült. A kapitány utol-

³ Heka László (Ladislav Heka): Znamenite osobe i obitelji iz hrvatsko-madžarske povijesti, Godišnjak Hrvatskog glasnika 1997. Csáktornya, 1997. 33–56.

sóként igyekezett beszállni a partról távozó hajóba, de a törökök elfogták és levágták a fejét. Ezt követően március 12-én Klis elfogadta a török fennhatóságot.

Šimun Glavić horvát krónikás megjegyezte: „1537. Ebben az évben a török elfoglalta Klist, és ekkor elesett a jó vitéz Kruzsics. Mindezt okozta, és a várost a kezébe vette az eltörökösödött sebenikoi lakosunk, Murat.”⁴

JURISICH MIKLÓS (Nikola Jurišić)

Tíz nappal azt megelőzően, hogy a királyi székbe ült volna, I. Ferdinánd kinevezte a zenggi Jurisich Miklóst főkapitánynak és tanácsadójának. A horvát származású Jurisich megfelelő tudással és bölcsességgel teljesítette a katonai és diplomáciai feladatokat az 1545-ben bekövetkezett haláláig.

A hadszíntéren a hírnevét 1532-ben szerezte Kőszeg sikeres megvédésével. 700 horvát katonájával megállította Szulejmán szultán 140 ezer fős seregét, amely Bécsset tűzte ki célul meghódítani. Jurisich a 28 könnyű és 10 nehéz fegyverrel felszerelt lovasával Bécsbe kellett hogy utazzon és csatlakozzon a császár seregéhez. Mivel a város falai mögé jöttek az idősek, nők és a gyermekek védelmet kérni, Jurisich úgy döntött, összeállít egy 700 fős alakulatot, amellyel szembeszáll a törökkel. Erről értesítette a császárt. Az I. Ferdinándhoz írt levelében Jurisich Miklós közölte: „Bátorkodom védeni ezt a kis és gyenge várost a török erő előtt, nem ezért mert reménykednék, hogy meg tudom védeni, hanem azért hogy rövid időre megállítsam az ellenséget és ezzel a keresztény uralkodóknak időt nyerjek arra, hogy kellően fölkészüljenek a védelemre. Csakis ezért tettem ki az életem a legnagyobb veszélynek.”

Az első három napon ágyúkkal lőttek a törökök Kőszegre, majd augusztus 13-án minden oldalról megtámadták a várat. Azonban a védők sikeresen visszaverték a támadásokat. A 12. támadás visszaverése után – augusztus 28-án – Jurisich főkapitány Ferdinándhoz újabb levelet küldött, amelyben közölte: „A 700 fölfegyverzett honfitársam közül fele már elesett, a puskaporból amelyet 300 forintért vásároltam, már csak nagyon kevés maradt. Csak az Isten kegyelme őriz bennünket, és remélem kegyes lesz a lelkemhez.”

A török többször is küldötteket küldött a hóshöz, és követelte a város békés átadását, de Jurisich válasza elutasító volt. A 13. támadásban még 60 védő esett el, maga Jurisich pedig megsérült, és ezek után már a döntő csatára készült. Az újabb török támadás idején a nők, gyermekek és idősek hangosan fohászkodtak, sírtak, mire a török ahelyett, hogy bevonult volna a városba, fejtellenül elmenekült, „mert egy lovas katona tüzes karddal a kezében a város falairól elüldözte őket”. A megmaradt katonák szent Mártonnak köszönték meg az életben maradási. 1532. augusztus 30-án Szulejmán szultán a seregével elhagyta a város környékét.

LUKA IBRISIMOVICS (Ibrišimović) atya

A horvát nemzet történelme során a ferences rendi atyáknak mind a mai napig sorsdöntő szerepük volt. A vallásos élet megtartása mellett a papok a mindennapi életben is döntő szóval bírtak, bírnak. Ha valaki Hercegovinában jár, például a közismert zarándokhelyen, Medjugorjiban, látni és érezni fogja a ferencesek jelentőségét. A nemzet oktatóinak szokták nevezni őket, a nagy tisztelet pedig abból is fakad, hogy a fe-

⁴ Heka László: Hrvatsko-Madarski povijesni kalendar, 58–60.

rencesek osztoztak a nemzet sorsában. Így a török betörése idején követték, pontosabban vezették a katolikus lakosságot Dalmáciába, Horvátországba, majd később Szlavóniába, illetve Magyarországra. A hosszú ideig elhúzódó vándorlás elsősorban a török elleni menekülés miatt történt, annak érdekében, hogy a katolikusok megtarthassák a vallásukat.

Luka Ibrismovics atya egyik volt ezek közül. Hűségesen szolgálta a népet, majd a török elleni felszabadatási hadjárat idején, amikor a császári sereg Magyarország, a báni sereg pedig Horvátország felszabadításában jeleskedett, Szlavóniában ő maga szervezte a lakosság felkelését a török ellen. 1689 márciusában Luka (Lukács) atya vezette népi sereg Pozsega melletti Sokolovacon legyőzte a törököket. A helyszín (Sokolovac, a fordításban a sólyom helye) miatt a ferences atya a „Sokol” (sólyom) becenevet kapta. 1691-ben Szlavónia végre felszabadult, és Ibrismovics atya megszervezte az elhagyott települések benépesítését, a templomok építését.

Az 1698-ban elhunyt Luka Ibrismovics atyát különösen Pozsegában tisztelik.

ZRÍNYI MIKLÓS (Nikola Šubić Zrinjski), a szigetvári hős

A közös magyar–horvát történelem alighanem leginkább tisztelt hőse éppen az egykori horvát bán, Zrínyi Miklós volt. A Zrínyi család a honfoglaló horvát ősnemzetségek egyikének, a Subicsnak a leszármazottja. Ők Dalmáciában Zára (Zadar) környékén éltek, és Bribir megyét birtokolták, amiért gyakran bribiri grófoknak vagy hercegeknek (knez) nevezték a család tagjait. *Bribir* vagy *Brebir* mint zsupánság már Bíborbanszületett Konstantin idején megemlítésre került. A nevét Bribir (római *Asseria* vagy *Varvaria*) városról kapta. 1069-től a királyi oklevelekben szerepelnek a család tagjai, mint zsupánok. 1102-ben a család tagja Marmona (horvátul Mrmonja) tárgyalta Könyves Kálmán királlyal, 1182-ben III. Béla királyhoz a Velence elleni harcokban csatlakozott Miroszláv, akinek tisztje „*Breberiensis iupanus*” volt. Ez a Miroszláv 1184-ben Esztergomban volt a királynál, és meglátogatta Dénes bánt is. Elképzelhető, hogy Miroszláv örökös földbirtokként megkapta Bribiri megyét, mert utódait már nem a zsupán (iupanus), hanem gróf (*comes*, horvátul *knez*) címmel titulálták. Ettől kezdve a régi horvát zsupánból, aki nemzetségének megbízottja volt, a magyar király vazállusa lett. Horvátországban ettől kezdve alakult ki a feudális rendszer. Az addigi nemesi várból (*castrum*) ezt követően királyi vár lett (*castrum regium*). IV. Béla a tatárjárás idején Horvátországba menekült, és ekkor a Subics és a Frangepán családok támogatását élvezte, amit később meg is hálált. A 13. század végén és a 14. század elején ebben a családban először lett örökletes a báni tisztség, sőt a Subicsok a „dominus Bosnae” (Bosznia urai) címmel is rendelkeztek, ami azt jelentette, hogy Horvátországon kívül Boszniát is uralták. Éppen ezért lépett föl keményen a magyar uralkodó Subics Mladen ellen, és 1322-ben egy polgárháborút támogatva megdöntötte Mladen hatalmát. A 14. század közepén Subicsék egyik utolsó várát, a tenger melléki Ostrovicát I. Nagy Lajos elcseréltette a középkori Szlavóniában található Zrinj (Zrinj, Serin) várral, a Subicsok pedig Subics-Zrinjski, illetve Zrínyi nevet vették fel. A Karlovics családdal kötött szerződés alapján (ha az egyik család fiú utód nélkül marad, a másik örökli a birtokait) nemsokára ismét jelentős vagyona tett szert a család. A törökellenes harcokban tűnt ki a család számos tagja.

Zrínyi Miklós hőstetteivel 1542-ben tűnt ki először, amikor a 400 horvát katonájával megmentette Pestet. Jurisich Miklós támogatásának is köszönhetően Ferdinánd király 1542. december 24-én kinevezte őt horvát bánná. Számos törökellenes csatában

védte a „Horvát Királyság maradványainak maradványait” (a horvát szászor jegyzőkönyveiben ugyanis ekkoriban a „reliquie reliquiarum olim regni Croatiae” kifejezést használták). 1543-ban Frangepán Katalinnal házasodott össze, és ezzel a családi birtokot tovább növelte. 1556-ban lemondott a báni tisztról, Ferdinánd király pedig elismerésül a szolgálataiért neki adományozta Muraközt és Csáktornyát, amely a család új székhelye lett. 1561-ben a Szigetvár kapitányának nevezte ki őt az uralkodó, és éppen Szigetvárnak köszönhetően írja be majd (IV.) Zrínyi Miklós a nevét a történelembe. Az 1566-beli szigetvári hősi halála számos horvát és magyar művészt ihletett meg. Gyermekai – (IV.) György és (V.) Miklós áttértek a protestáns vallásra, ami a horvátoknál teljesen szokatlan volt, hiszen Horvátországban a protestánsok ekkor még polgári joggal sem rendelkeztek, sőt – az egyébként a kalocsai érsekség alá tartozó – zágrábi püspökség számára a protestánsok „eretnekeknek” számítottak. Zrínyi György 1570-ben Nede-liscsében nyomdát alapított, és abban horvát nyelvű, a protestáns vallást népszerűsítő könyveket nyomtatott. Két gyermeke volt – (VI.) Miklós, aki gyermek nélkül halt meg, és (V.) György. A két fivért Pázmány Péter 1619-ben visszatérítette a Katolikus egyházhoz. V. Zrínyi György 1626-ban halt meg, és maga után hagyott két fiát – a hat-éves éves Zrínyi Miklóst és az öt éves Zrínyi Pétert, akik vastag betűkkel írták be nevüket Magyarország és Horvátország történelmébe.

ZRÍNYI MIKLÓS, a költő

A nagy magyar költő Csáktornyán született 1620-ban. Az édesanya Széchy Magdolna volt. Amikor 1626-ban 28 éves korában (elégé vitatott körülmények között) meghalt az édesapjuk, II. Ferdinánd Miklós és Péter nevelését a család barátjára, Pázmány Péterre bízta, aki kétségtelenül nagy befolyással volt a fiúkra, főleg Miklós költővé válására. Itt megjegyzendő, hogy Zrínyi Miklós magyarnak vallotta magát. A horvát történetírás tiszteletben tartja a bán nemzeti érzését, és őt magyar költőnek tekinti. Érdekes megjegyezni, hogy Miklós fivére, Péter horvátnak vallotta magát, és bátyja műveit kisebb átdolgozásaiban „horvátosította”. Zrínyi Miklós természetesen nem mondott le horvát származásáról sem. 1658-ban Rucsics János (Ivan Ručić) zágrábi alispán barátjának írta: „*Ego mihi conscius aliter sum, etenim non degenerem me, Croatam et quidem Zrinium esse scio*”.⁵⁾

Miklós 1647-ben kapta meg a horvát báni kinevezést, de a nádori kinevezésben is reménykedett. Ez nem történt meg, így az 1664. évi „szégyenteljes vasvári béke” után körülötte gyülekeztek az elégedetlen magyar és horvát főurak. Az 1664. november 18-i (vadkan által okozott) halála gyanús körülmények között történt, de Zrínyi Miklós továbbélése a hőstetteiben és verseiben folytatódott. Gyermekai közül leánya, Mária Katalin 1656-ban halt meg, a fia, Adám pedig 1691-ben elesett Szalánkámennál (Slankamen) a török elleni csatában.

ZRÍNYI PÉTER

Zrínyi Péter 1621-ben született Vrbovacon. Húszéves korában feleségül vette Frangepán Katalint. Bátyja halála után megkapta a horvát báni kinevezést. Bátyja költe-ményeit horvátra fordította. Olykor költőként is tisztelik, azonban inkább csak mű-

⁵⁾ Ráth-Rómer: *Győri és régészeti füzetek*. Vol. II., Győr, 1863, 198., A pannonhalmi apátság leveltérából. Közli Ferdo Šišić i. m. 315./.

fordító volt, aki „horvátosította Zrínyi Miklós műveit (Adrianskoga mora sirena). Közismerten ellenezte a határőrvidéki német tisztek hatalmaskodását, amiért sok gondja és ellensége volt az udvarban. A sikertelen összeesküvés után a király 1671-ben lefejeztette Bécsújhelyen.

ZRÍNYI ILONA

Zrínyi Ilona 1643-ban született Ozályban (a vár a Zrínyiek, illetve Frangepánok birtoka volt a történelem során) Zrínyi Péter horvát bán és Frangepán Katalin leányként. I. Rákóczi Ferenchez ment férjhez 1666-ban, és e házasságból született II. Rákóczi Ferenc. Első férjének halála után, 1681-ben férjhez ment Thököly Imréhez. Munkács várának védelmében tűnt ki. A vár eleste után, három évet (1688–1691) egy bécsi zárdában töltött. Kiszabadulása után 12 évet száműzetésben töltött férjével. 1703-ban halt meg Nikomédiában, és vele, valamint János Antal testvérével kihalt a Zrínyi család.

A FRANGEPÁN CSALÁD

A Frangepán család valószínűleg horvát származású volt. A székhelyük Veglia (Krk) szigeten volt. A Frangepán nevet a római Frangipani családtól vették át, melynek családfája még a római császárok idejére vezethető vissza. A vegliai hercegek a Frangepán (Frankopan, Frankapan) nevet – bizonyára rokonság alapján – vették fel, és a névvel együtt a Frangipani család címerét is. A család megalapítója I. Dujam volt (1118–1163). V. Frangepán János 1387-ben segített Luxemburgi Zsigmond királynak kimenteni Mária királynét a novigrádi börtönből. Ezért ajándékba kapta Cetin várát valamint a horvát-szlavón-dalmát báni kinevezést 1392-ben. 1430-ban a pápa is elismerte a családi címert és a Frangepán családnevet.

Frangepán Bernát a nápolyi udvarral állt rokonsági kapcsolatban mindkét szülője alapján. Kitűnt a törökök elleni harcokban. Az ő leánya volt Frangepán Beatrix, Corvin János bán és herceg felesége. Amikor 1504-ben meghalt Corvin János, Beatrix 26 éves volt, két gyermek anyja. Mivel ez évben megbetegedett Ulászló király, akinek nem volt fiú utódja, Frangepán Bernát igyekezett a trónra juttatni az unokáját, Corvin Kristófot. Kristóf azonban 1505-ben, hétéves korában meghalt és a horvátországi Lepoglava kolostorában temették el édesapja mellé. Három évvel később meghalt Beatrix 11 éves leánya Erzsébet is. Beatrix, aki már csak a vallásnak élt, hosszú rábeszélések után mégis beleegyezett abba, hogy férjhez menjen Brandenburgi Györgyhez. Ezzel a házassággal a Frangepán család rokonsági kapcsolatba került a német, cseh, lengyel és magyar uralkodóházakkal. Már 1509-ben meghalt, és a Hunyadi-vagyon átszállt Brandenburgi Györgyre.

Frangepán Kristóf (1482–1527) a mohácsi vész után kapta meg a kaproncai szlavón szaboron a „*tutor protectorque regni Sclavoniae*”. Szapolyai János király kinevezte szlavón bánná. A Ferdinánd ellenkirály elleni harcban esett el Varasd ostrománál.

Frangepán Ferdinánd Beatrix és Kristóf testvére volt. Az ő leánya volt Frangepán Katalin, aki a szigetvári hős Zrínyi Miklós neje.

Szlúini Frangepán Ferenc (1536–1572) horvát-szlavón bán volt 1567-től Draskovics György zágrábi püspökkel együtt.

Farkas Kristóf ritka kivételt képezett a horvát főurak között azzal, hogy a Katonai határőrvidék főparancsnoki kinevezést kapta, amely tisztség rendszerint a német tiszteknek járt.

A ZRÍNYI-FRANGEPÁN-FÉLE ÖSSZEESKÜVÉS
(Wesselényi-féle összeesküvés)

Zrínyi Miklós halála után az elégedetlen politikusok vezetői Wesselényi Ferenc nádor, Lippay György esztergomi érsek (1666-tól a király Szelepcsényi György kalocsai érseket nevezte ki esztergomi érsekké), valamint Nádasdy Ferenc országbíró voltak magyar részről, míg a horvátok között az 1665-ben bánná kinevezett Zrínyi Péter mellett felesége, Frangepán Katalin (Zrínyi Katalin), majd 1669-től csatlakozik hozzájuk Katalin öccse, Frangepán Kristóf Farkas. Erdélyben – miután 1660. június 7-én Váradon behalt II. Rákóczi György a szászfenesi csatában szerzett sérüléseibe – a Rákóczi család egyetlen örököse, I. Rákóczi Ferenc is csatlakozott az elégedetlenekhez. I. Rákóczi Ferenc anyjával, Báthori Zsófiával – II. Rákóczi György özvegyével – 1661-ben katolikus hitre tért. Talán ez is befolyásolta, hogy házasságot kötött Zrínyi Péter és Katalin leányával, Zrínyi Ilonával mert Horvátországban a protestánsokat ekkoriban „eretnekeknek” tartották. Sárospatakon 1666. március 1-jén került sor a lakodalomra, melyen találkoztak az ellenzéki politikusok. Április 5-én Stubnyán (Trencsén vármegye) Wesselényi Ferenc gróf és Zrínyi Péter gróf politikai szövetséglevelet írtak alá, mely szövetséghez hitlevélben csatlakozott Nádasdy Ferenc gróf is. Ők hárman írták alá Bécsben 1666. december 19-én a hármas szövetséglevelet. 1667. március 27-én Zólyomlipcsén meghalt Wesselényi Ferenc nádor, ami újabb súlyos csapást jelentett az ellenzéki politikusok számára. Zrínyi gróf sikertelenül próbált segítséget keresni a franciáknál, velenceieknél, illetve lengyeleknél. 1668 nyarán az összeesküvők tanácskoztak Stubnyán, és elhatározták, hogy a Porta támogatása nélkül is megindítják a fegyveres fölkelést. Segítségért fordultak Apafi Mihály fejedelemhez is, de az erdélyi fejedelmi tanács úgy döntött, hogy a Porta engedélye nélkül Erdély nem nyújthat támogatást a fölkelésre készülőknek.

Zrínyi Péter 1669-ben Bécsben kibékült 26 éves sógorával, Frangepán Farkas Kristóffal, akivel családi vita miatt nem volt jó viszonyban. Ezt követően Frangepán gróf is csatlakozott az összeesküvők soraihoz. Az év végén a bán elhatározta a fölkelést. A királyi udvarral való viszonya tovább romlott, és mivel sehol sem tudott segítséget kapni a Habsburg-ellenes összeesküvésre, lehetetlenre vállalkozott – a törökkel való szövetségre. Zrínyi azonban nem csak az összeesküvés miatt ajánlotta fel a szultánnak a szövetséget. A bán ugyanis attól tartott, hogy újabb török támadás esetén nem tudja megvédeni Horvátországot, az udvarral való rossz viszonya miatt félt, hogy az uralkodó megtagadja tőle a segítséget. 1669. november vége táján Bukovacski Ferenc kapitányt, mint követét küldte a török szultánhoz, aki nem zárkózott el a szerződés megkötése elől. IV. Mehmed elfogadta az ajánlatot, mely szerint Magyarország és Horvátország meghódolnának a szultán előtt, és évente 12 ezer tallér adót fizetnének. Ennek fejében a szultán őrizné Magyarország és Horvátország szabadságát és alkotmányosságát. Az ország élén Zrínyi Péter és utódai uralkodtak volna, a család kihalása esetén Magyarország és Horvátország új uralkodót választhatott volna magának, akit a szultán erősítene meg. A december 24-i megbeszélést viszont ellenezte Köprülü Ahmed nagyvezér, a Török Császárság legbefolyásosabb embere. A délszláv (Ćuprilić) származású nagyvezér nem akart a Zrínyiek miatt háborúba keveredni I. Lipót királlyal. Zrínyi követe nem kapott egyenes választ a törököktől, hanem ígéretet, hogy majd a boszniai pasán keresztül üzenetet kap. Bukovacski kapitány azt gondolván, hogy a szultán elfogadta ajánlatát, megüzente Zrínyinek, hogy létrejött a szövetség a Portával. A horvát bán

sógorával, Frangepán Kristóf Ferencsel elkezdte a fölkeszülést a felkelésre. 1670. március 12-én a földesúri terhek részleges eltörlésének ígéretével fölkelésre szólította fel birtokainak jobbágyait. A törökök azonban elutasították Zrínyi bán ajánlatát, és a történelekről értesítették az udvart, így már március 19-én a bécsi Udvari Titkos Tanács elhatározta a magyar–horvát ellenzéki mozgalom elfojtását. Március 26-án Zrínyi és Frangepán elindították a fölkelést. A király ezt követően fölmentette Zrínyit báni tiszte alól, és március 29-én báni helytartóvá kinevezte Erdődy Miklós grófot. (A Zrínyiek és az Erdődyék közötti rivalizálás még a szigetvári hős idejére vezethető vissza.) Március 30-án a király hírül adta a horvát népnek, hogy Zrínyi Péter gróf és Frangepán Kristóf Ferenc gróf föllázadtak. Az uralkodó föl hívta a horvátokat, hogy maradjanak hívek, ellenkező esetben „ezeket mi ... királyi parancsainkkal szemben engedetlennek fogunk találni...”, és őket úgy mint vagyonukat egyformán Zrínyivel most és mindörökké száműzöttnek, proskribáltak és elítéltnek fogjuk tekinteni...” – állt a kiáltványban.

Annak nyilvánosságra hozatala után már nem volt visszaút a horvát főurak számára, hiszen a király törvényen kívül helyezte őket. Április 10-én I. Rákóczi Ferenc elfogatta Sárosptakon az őt felkereső Rüdiger Starhemberg gróf tokaji várparancsnokot. Ezzel kiobbant a felső-magyarországi Habsburg-ellenes fölkelés. Csak egy nappal miután I. Rákóczi Ferenc megkezdte Tokaj vára ostromát, Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc április 13-án Bécsbe utaztak, hogy a királytól bocsánatot kérjenek. Erre a lépésre a két gróf azt követően jutott, hogy Zrínyi gróf által küldött Borkovics Márton zágrábi püspök, majd fia, János Antal válasz nélkül tértek vissza a királytól. Bécsből Zrínyi Péter levélben felszólította I. Rákóczi Ferencet, hogy tegye le a fegyvert. Amikor a két legjelentősebb horvát főúr már Bécsben volt, Paris Spandau báró generális csapatai feldúlták a Zrínyiék csáktornyai várkastélyát és az egész Muraközt. Spandau báró fogságba hurcolta Frangepán (Zrínyi) Katalint és kiskorú leányát. Négy nap bécsi tartózkodásuk után Zrínyit és Frangepánt I. Lipót parancsára elfogták és bebörtönözték.

Ez időben a károlyvárosi határőrvidék parancsnoka, Herberstein János tábornok igyekezett rávenni a horvát rendeket, hogy szakítsák el Horvátországot Magyarországtól, és csatolják az osztrák tartományokhoz. A rendek nagy többsége elutasította a német tábornok javaslatát. Ez volt az udvar első kísérlete arra, hogy Horvátország szakadjon el Magyarországtól. Azonban a horvát és magyar rendek közötti viszony majdnem hat évszázadnyi közös történelem után is felhőtlen volt, így az ajánlatot a horvátok elutasították.

A fölkelők Zrínyi és Frangepán elfogatásának hírére elhatározták, hogy leteszik a fegyvert. I. Rákóczi Ferenc Munkács várába húzódott. Anyja, Báthori Zsófia júniusban egyezséget kötött nevében Johann Spork generálissal, a császári csapatok parancsnokával. I. Rákóczi Ferenc segítséget ígért a fölkelés felszámolásához, és a Rákóczi-várakba – kivéve Munkácsot – német őrséget fogadtak be. Június végén a Magyar Kancellária az összeesküvésben gyanúsak ellen kihirdette a király elfogatóparancsát. Szeptember 3-án Nádasdy Ferenc gróf országbírót és helytartót Pottendorf várában (Alsó-Ausztria) letartóztatták, várát pedig a katonaság kifosztotta.

A két horvát főúr elleni vizsgálatok 1670. szeptember 20-án indultak és 1671. március 30-án értek véget. Az ítéletet április 25-én mondták ki. Felségsértés miatt jobb kezük levágására, fejvesztésre és összes birtokaik elvesztésére ítélték őket. Zrínyi és Frangepán grófok utolsó három napjának történetét, az egyik legkiválóbb horvát történész, Franjo Rački (Racski Ferenc) közölte *Zorzi Marino* velencei követ 1671. május 2-án

kelt jelentése alapján. Így a két horvát hős életének utolsó napjainak történetét fel tudjuk tárni: „*Április 28-án reggel 8 órakor vallasni kezdték Zrínyi Pétert bűntársairól, és ezt délig folytatták. Zrínyi gróf többször sírva fakadt és gondosan feljegyezte a hozzá intézett kérdéseket, és azokra adott válaszait, mert nem tudta, hogy már elítélték, és nem hitte, hogy az ítélet oly szigorú lesz. Frangepán grófot 12-től 2-ig hallgatták ki. Nem is sejtette, hogy halálra ítélték, és kérte őket (az ítélet végrehajtására kiküldött biztosokat, Lilienbergi Abele Kristóf kormány titkár és dr. Molitort), hogy bocsássák már szabadon, mert egyévi börtönrel már eléggé meglakolt. Ebéd után meglátogatta őket páter Ottó kapucinus gvardián (Zrínyi Péter gyóntatója) és azt mondta, a királyi kegyelem bizonytalan.*

A biztosok délután öt órakor a város három kapuját bezáratták, csak a bécsi kapu maradt nyitva, azután a fegyvertárban két szobát jelöltek ki az elítéltek számára, hova ötven fegyveres átkísérte őket. Abele először Zrínyi grófnak olvasta fel az ítéletet, ez elhalványodott, de egy szót sem szólt, mire Ehr kapitány (Bécsújhely katonai parancsnoka) cellájába vezettette. Frangepán gróf szólni akart, de ezt Abele megtiltotta. Négyszeri kérésére, hogy a biztosokkal beszélni akar, ezek fél tizenegykor felkeresték börtönében, hol megsiratta sorsát, fiatalságára és családja érdemeire hivatkozva engedélyt kért, hogy a királytól írásban kegyelmet kérhessen. A biztosok megígérték, hogy kérvényét átveszik, de nincs remény a megkegyelmezésre. Fél tizenkettőkor éjjel átmentek Zrínyi Péterhez, aki nyugodtan fogadta őket, jóindulatukba ajánlotta komornyikját, Taródyt, ő mindenkinek megbocsát, és kész meghalni. Később meggyónt. A két elítélt mellett felváltva 6-6 kapucinus imádkozott.

Április 29-én megjelent börtönükben Podesta János titkár, aki összes irataikat elvette. Ezekről Vogten Valentini őrnök jegyzőkönyvet vett fel. Nekik adta át Frangepán gróf a királyhoz intézett kegyelmi kérvényét, hol azt is kiemelte, hogy érdemes családjának utolsó sarja. Délelőtt 10 órakor misét hallgattak és megáldoztak. Frangepán Ferenc Kristóf a biztosok kegyébe ajánlotta komornyikját, Venerio Bernardint, és engedélyt kért, hogy feleségének, Naro Julia örögrófnének írhasson, Zrínyi Péterrel búcsút vehessen, és hogy legalább kezüket előzetesen ne vágják le. Nejétől, ki ekkor már Velencében volt, megható olasz levélben vett búcsút, bocsánatot kért tőle, és sajnálatát fejezte ki, hogy mit sem adhat neki emlékül, mert mindenét elvették, és semmije sincs. Zrínyi Péter a biztosoknak két cédulát adott át. Az egyikben gyászmiséjéről intézkedik, a másikban fiának egy történelmi becsű pisztolyt és buzogányt hagyományoz, melyek családi ereklyék. A pisztoly Nagy Szolimáné volt. A biztosok figyelmeztették, hogy semmivel sem rendelkezhetik, mert minden vagyonát elkobozták. Erre Zrínyi gróf csak azt kérte, hogy kezének levágását mellőzzék. Megengedték, hogy egymástól a biztosok, Ehr kapitány és a gyóntató pap jelenlétében elbúcsúzhassanak, de oly nyelven (németül) kell beszélniük, melyet a jelenlevők értenek. Frangepán grófot bevezették Zrínyi Péterhez, egymástól bocsánatot kértek, erre letérdeltek, megölelték és megcsókolták egymást. Frangepán Ferenc Kristóf így szólt: Isten veled, reménylem, hogy holnap a más világon ölelkezünk, több vigasztalással és békességgel, mint ezen. Zrínyi Péter este megható horvát levélben búcsúzott el nejétől, ki ekkor már Grácban volt fogva, leányától, Aurora Veronikától, és fiától János Antaltól.⁶

⁶ „Édes szívem. Ne keseregy ezen levelemon és ne zúgolódjál az Isten végzése ellen. Holnap tíz órakor fejemet veszik együttesen a te fivéreddel. Mi ma egymástól szívből elbúcsúztunk. Azért szándékozom én mostan tőled is ezen levelem által örökre elbúcsúzni, kérve téged, ha valamivel megbántottalak, vagy ellened valamit vétettem volna /amit tudom is, hogy vétettem/, hogy bocsáss meg nekem. Dicsőség Istennek, én a halálra jól el vagyok készülve, nem is félek. Bízom a mindentható Istenben, aki engem ezen a világon megaláztat, hogy rajtam meg fog könnyörülni és én neki

Április 30-án reggel a biztosok a város négy kapuját bezárták. Az elítélt grófok reggel hat órákor külön misét hallgattak, és nyolcig imádkoztak. Zrínyi Péter elájult, mert már három nap óta nem evett, de hamar magához tért. Domboffer György biztos felolvasta neki a királyi rendeletet, hogy ő és utódai a nemesek sorából töröltettek. Zrínyi gróf ez ellen óvást emelt családja részéről, és kérdezte, hogy a jobb kéz levágását mellőzni fogják-e? Erre kiverték a fegyvertár első udvarába, és Pleyer városbíró újból felolvasta neki az ítéletet, halálra ítélték, mert „Dalmáciát, Horvát- és Szlavonországot el akarta szakítani a koronától, maga akart ezeken uralkodni, és ehhez a töröktől is segílyt kért”. Zrínyi Péter a feszülettel a kezében imádkozott. Abele kijelentette, hogy a király április 29-én kelt iratában a jobb kéz levágását elengedte. Zrínyi gróf maga vetette le felső ruháját, és átadta szolgájának, Tarodynak, azután maga nyitotta fel ingét, és átadta arannyal hímzett keszkenőjét szolgájának, hogy kösse be szemét. Félresimította hosszú haját, és fejét lehajtotta a tőkére e szóval „Uram a Te kezeidbe ajánlom lelkemet”. A bakó csak a második csapásra ütötte le a fejét, vére bőségesen ömlött végig a lépcsőkön.

Frangepán Kristóf Ferenc bírne, „hogy részt vett a lázadásban és Csolnicshoz 1670. március 9-én írt levelében gyűlöletesen szól a császárról, a német hadseregről és a német nemzetről”. Frangepán gróf a feszülettel a kezében hangosan imádkozott, a vesztőhelyen letérdelt és itt újból 20 percig latinul imádkozott. Maga vetkőzött le. A bakó első csapásával jobb vállát érte. Frangepán gróf „Jézus Mária” szóval földre bukott, majd felkelt. A bakó fejét csak a második csapásra vágta le. A nézőközönséget iszony fogta el, és a biztosok az ügyetlen hóhért börtönbe vetették. Holttestüket a bécsújhelyi templomban egy koporsóba helyezve temették el.⁷ Zrínyi Péter 50, Frangepán Kristóf 28 éves volt. Zrínyi Péter volt a 16. horvát bán a családjából. A Monarchia szétesése után a földi maradványaitat átszállították Zágrábba, és ma a zágrábi székesegyházban található a sírjuk „Örökké él, aki tisztességben hal meg” (Navik živi ki zgine pošteno) felirattal.

Hősi haláluk után kihalt a két család is. 1673. november 16-án Grácban (Schlossberg börtönben) a legszomorúbb körülmények közt, elméjét elvesztve, meghalt Frangepán (Zrínyi) Katalin grófnő és neves horvát írónő. Az 1691. augusztus 19-i Szalánkemén (Szerém vármegye, a hódoltságban) melletti csatában elesett Zrínyi Ádám, Zrínyi Miklós fia. Az említett csatában mintegy 20 ezer áldozat volt, közöttük Köprülü Musztafa nagyvezér is. Zrínyi Péter leányát, Aurora Veronikát, Szmirnban (Kis-Azsia) egy zárdába zárták, ahol meg is halt. A zágrábi zárdában halt meg 1700-ban Judita Petronella. Fiát, János Antalt nevével megfosztották, és Gnade név alatt besorozták katonának, majd azzal a váddal, hogy lázadást tervez, börtönbe zárták. 17 évig szenvedett

könyörögni és őt kérni fogom /kinek színe elé reménylem, hogy holnap eljutok/, hogy mi ketten együtt találkozunk az Ő szent trónusa előtt az örök dicsőségben. Már semmi egyébről nem tudok neked írni, sem fiunkról, sem szegénységünkre vonatkozó egyéb elhatározásomról, és mindent Isten akarására hagytam. Te semmit ne szomorkodjál, mert ennek így kellett lennie.

Újhelyen, életem utolsó napja előtt, április 29-én hét órákor este 1671-ben.

Isten áldjon meg az én leányommal, Aurora Veronikával együtt, gróf Zrínyi Péter.” Kívülről: „Az én legdrágább urnőmnek, hitvestársamnak, most özvegyemnek gróf Zrínyi Katalin Anna urasszonynak.” Az itt idézett levél eredeti horvát változatát gyakran publikálják különböző horvát történelmi, irodalmi és egyéb munkálatokban. Az itt közölt magyar fordítást Margalist Ede: Horvát tört. rept. I. köt. 88. vettem át.

⁷ Franjo Rački: *Ban Petar Zrinski i knez Frane Krsto Frankopan na stratištu* (Zrínyi Péter bán és Frangepán Ferenc Kristóf herceg kivégzése), Vienac Zágráb, 1871. III. köt. 17. sz. A magyar fordítást lásd Margalits Ede: Horvát tört. rept. II. köt. 580–582.

a börtönben, ott megnémult, majd 1703. november 11-én meghalt. Ugyanebben az évben meghalt Zrínyi Ilona is. Ezzel kihalt a Zrínyi család.

A Frangepán család férfi ága kihalt Frangepán Ferenc Kristóffal, a női ág nővérével Frangepán (Zrínyi) Katalinnal, illetve leányával, Zrínyi Ilonával.

A két legjelentősebb horvát család kihalása nemzeti tragédiának számított, hiszen horvátoknak 1671. után már nem volt olyan befolyásos és gazdag családjuk, amely az egész országban jelentős tényező volt. Elveszték a birtokaik is.

ERDŐDY CSALÁD

Az Erdődy család a 15. században jelent meg a Szatmár megyei Erdődben. A család alapítója Bakolcz Ferenc (a horvátoknál Bakoch, Bakacs) volt, akinek a fiai 1459-ben nemesi rangot nyertek. Erdődy Tamás esztergomi érsek élete alatt az unokaöccse Péter 1511-ben bárói rangot nyert. Erdődy Tamás érsek a magyarországi (Monyorókerék, Körmend) mellett Horvátországban is jelentős birtokokat kapott (Monoszló, Okics, Jasztrebarszko, Cesárgrád, Kutina). Báró Péter (1543-ban halt meg) a Bakoch családnév helyett fölvette az „Erdődy de Monyorókerék” családnevet, amelyhez a horvátországi birtokok kapcsán hozzáadta a „de Monoszló” címet is. Erdődy Péter fia, II. Péter 1557-ben a horvát báni méltóságot töltötte be, így a család a horvát történelemben is jeleskedett. 1565-ben II. Péter megkapta a grófi címet is. A horvát történelem szempontjából II. Erdődy Tamás volt a legjelentősebb családtag. 1558-ban született és két ízben töltötte be a báni tiszteletet (1584–95, valamint 1608–14 között). 1607-ben a Varasd megye örökös főispáni kinevezést kapott, és ettől kezdve ez a megye az Erdődyék birtoka lett. Erdődy bán kitűnt a harcmezőn, főleg 1584-ben, amikor 2030 fős seregével Szluinnál legyőzte a kilencezer fős török sereget, és hírnevet szerzett magának.

1586-ban újabb jelentős győzelmet aratott Ivanicsnál az Alibég vezette török sereg ellen, majd 1591-ben felszabadította Monoszlót. 1592-ben ugyan vereséget szenvedett, de 1593-ban a keresztény hadsereg egyik legfényesebb győzelmének volt a részese. A sziszeki csata történelmi jelentőségű, hiszen a báni sereggel, valamint az Auersperg András tábornok és Ruprecht Eggenberg vezette katonasággal az ötezer fős keresztény sereg legyőzte a 15 ezer fős török hadsereget. A törökök, hol a harctéren, hol a Kupa folyóban 10 ezer katonát vesztek, közöttük Hasszán pasát is. Ezzel a fényes győzelemmel Horvátország megkezdte a török megszállástól való felszabadulást. Európa keresztény uralkodói egyaránt Erdődy Tamás bánt ünnepelték.

A bán nagy népszerűségnek örvendett a horvátoknál, főleg azért, mert ellenezte a német tisztek kinevezését Horvátország legmagasabb katonai feladataira, valamint azért is, mert a protestantizmus ellen is föllépett. Eppen ezért a német hadvezetők állandóan ellene ténykedtek, így Erdődy Tamás 1614-ben lemondott a báni tisztről. 1624-ben halt meg. A zágrábi dómban egy szobor őrzi az emléket, melyen a báni hatalom jelképei is láthatók. A bán öccsének ága örökölte meg Varasdot, amíg az Erdődyék egyik másik ága Jasztrebarszkóban székelt. Ebből a családi ágból származott III. Erdődy Miklós, akit a horvát történelem Zrínyi Péter vetélytársaként emleget. 1670-ben kapta meg a báni helytartó kinevezést, majd csak 1679-től (1690-ig) lett horvát bán. Erdődy János lett az ötödik és egyben utolsó Erdődy családtag a báni székben (1790–1806). Őt is „sajátjaként” tisztelték a horvát történetírás, mivel az 1790. évi magyar országgyűlésen a horvátok érdekeit képviselte. Neki tulajdonítják a neves „regnum regno non praescribit lege” mondatot, amely azt sugallja, hogy az egyik királyság (Magyarország) nem szabhat törvényeket a másik királyságnak (Horvátországnak).

Az Erdődy család a 19. században aktívan részt vett Horvátország politikai életében a Horvát–Magyar Párt támogatójaként, a magyar–horvát közös államot szorgalmazva a délszláv gondolatot népszerűsítő Illír (Nemzeti) Párttal szemben. Egyébként Erdődy Rubido Szidónia kulturális téren a horvát nemzeti megújulás egyik legfontosabb személyisége. A grófnőt gyakran az első horvát operaénekesnőként is szokták emlegetni.

A 20. század harmincas éveiben a családi birtokok más tulajdonosok kezeibe kerültek, az Erdődy család pedig eltűnt Horvátországból.

BATTHYÁNY CSALÁD

Az Erdődyékhez hasonlóan a Batthyányiék is a horvát történelemben jelentős szerepet vállaltak, de Erdődyéktól eltérően a Batthyány család sokkal inkább a magyar érdekeket szolgálta, mint a horvátot, főleg, ha ezek időnként szétváltak.

A család alapítója I. György (I. Miklós fia), aki 1370-ben Esztergom várkapitánya volt. A török, valamint Horvát János horvát bán ellen szerzett érdemeiért 1398-ban Zsigmond királytól megkapta a Batthyány helységet, amelyről elnevezték magát ő és utódjai. A horvát vonatkozású legjelentősebb családtagok voltak:

I. Batthyány Boldizsár kőszegi várnagy volt 1484-ben, Vas megyei főispán, jajcai és boszniai bán. Ő kapta 1481-ben a Batthyány család címerét. Miután lemondott a bániságról, maradt Szlavóniában, ahol sok birtoka volt. I. Boldizsár fia, I. Ferenc 1497-ben született. Vas megyei főispán, főpohárnok, főtárnokmester, „tót- és horvátországi” bán volt. Hadakozott Dózsa György ellen, részt vett a mohácsi csatában, amely után Szapolyai oldalára állt, majd I. Ferdinándhoz csatlakozott. 1554-ben a neki felajánlott nádori méltóságot idős kora miatt nem fogadta el. 1563-ban részt vett Miksa koronázásán, s mint a magyar mágnások legelőkelőbb és legidősebb tagja, széken vitette magát tartotta a Szent Koronát. Habár kétszer nősült, gyermeke nem maradt.

II. Batthyány Boldizsár báró, főkomornok, főtárnok, „tót- és horvátországi” al-bán (vicebanus), Zágráb és Kőrös megyék főispánja volt II. Lajos király idején. Fia I. Kristóf főpohárnok volt, aki feleségül vette Svetkovics Erzsébetet, Batthyány I. Ferenc nejeinek, Svetkovics Katának nővérét, akitől III. Boldizsár fia született. III. Boldizsár főasztalnok volt, katonai érdemeket szerzett. 1587. aug. 13. Zrínyi Györggyel és Nádasdy Ferencsel Sásvár basa ellen vívott kemény csatát Kanizsa mellett, s a harcban Szinán mohácsi, Mahmud pécsi és Hasszán koppányi bégek is elesetek. Zászlósúrrá és főasztalnokká nevezte ki őt az uralkodó. 1590-ben halt meg. Felesége Zrínyi Dorottya, a szigeti hős leánya volt, akitől II. Ferenc főlovászmester és a dunántúli részek kapitánya származott. II. Ferenc Sopron megye főispánja is volt, aki bárói, majd 1603-ban grófi rangot kapott.

Batthyány József gróf Magyarország hercegprímása, esztergomi érsek. 1727. január 30-án született Bécsben, meghalt 1799. október 23-án Pozsonyban. Két királyt koronázott meg: 1790. november 15-én II. Lipótot, 1792. június 6-án I. Ferencet. Egyike volt a korabeli legkiválóbb elméknek, ugyanakkor kiváló szónokként ismerték el, mind az egyházi, mind a politikai életben. Már kalocsai érsek korában vezető szerepet játszott, és Mária Terézia királynő és Albert herceg királyi helytartó a fontosabb dolgokban az ő tanácsainak meghallgatása nélkül jóformán sohasem intézkedtek. Az 1790–91-iki országgyűlésen is mérsékelt hangulatot tudott kelteni, az ő nagy tekintélye tette lehetővé ennek a fontos országgyűlésnek aránylag elég sima lefolyását.

Batthyány Károly József gróf, herceg, horvát bán, tábornagy, szül., Rohonczon 1698. ápr. 28., megh. Bécsben 1772, ápr. 13. Kora ifjúsága óta katonáskodott. Érdemeit Mária Terézia tábornaggyá való kineveztetése által ismerte el, a békekötés után pedig őt bízta meg a trónörökös József főherceg nevelésének és udvarának vezetésével. A fő állami ügyekben, különösen a katonai szervezkedés kérdésében is szívesen hallgatott Mária Terézia tanácsaira. Amikor József római királlyá választott, Batthyány birodalmi hercegi rangot nyert el (1764).

